

Acosta, Esaú
Gil-Fournier, Mauro
Jaenicke, Miguel

Viver d'Iniciatives Ciutadanes: transferències de la innovació ciutadana a l'espai públic

Resum

La complexitat urbana a causa de la sobreproducció a la qual ens exposa Internet i els actuals mitjans de producció econòmics implica pensar cada vegada més la ciutat de manera diversa i complexa. On la multitud de factors que influeixen per a la resolució de qualsevol aspecte no s'ha de reduir a un mínim comú múltiple sinó a pensar-lo des d'òptiques de diverses disciplines. Les iniciatives ciutadanes ofereixen un canal d'innovació des del qual proposen "altres maneres de fer les coses" i pensar així allò urbà des d'una dimensió més operativa.

Paraules clau

Iniciatives ciutadanes, Recursivitat, Codi obert, Abast, Obertura, Horitzontalitat, Governança.

Vivero de Iniciativas Ciudadanas:
transferencias de la innovación
ciudadana al espacio público

La complejidad urbana debida a la sobreproducción a la que nos expone Internet y los actuales medios de producción económicos implica pensar cada vez más la ciudad de manera diversa y compleja. Donde la multitud de factores que influyen para la resolución de cualquier aspecto no se intente reducir a un mínimo común múltiple sino a pensarlo desde ópticas de varias disciplinas. Las iniciativas ciudadanas ofrecen un canal de innovación desde el que proponen "otras maneras de hacer las cosas" y pensar así lo urbano desde una dimensión más operativa.

Palabras clave

Iniciativas ciudadanas, Recursividad, Código abierto, Alcance, Apertura, Horizontalidad, Gobernanza.

Incubator of Citizens' Initiatives:
transfers of grassroots innovation
to the public space

The urban complexity resulting from the overproduction to which we are exposed by the Internet and present-day modes of economic production makes it necessary to think the city in increasingly diverse and complex ways, in which rather than trying to reduce the multitude of factors that affect the resolution of a given question to the lowest common multiple, we set out to think it through from various disciplinary perspectives. Citizens' initiatives provide a channel of innovation through which they put forward 'different ways of doing things' and thus of thinking the urban from a more effective dimension.

Keywords

Citizens' initiatives, Recursion, Open Source, Scope, Openness, Horizontality, Governance.

Com citar aquest article:

Acosta, Esaú; Gil-Fournier, Mauro; Jaenicke, Miguel (2013).
"Viver d'Iniciatives Ciutadanes: transferències de la innovació ciutadana a l'espai públic".
Educació Social. Revista d'Intervenció Socioeducativa, 55, p. 92-100

- La ciutadania és capaç d'innovar per fer front als canvis socioeconòmics. Ajudats per la transformació tecnològica i la societat de la informació, nombrosos col·lectius són capaços d'autoorganitzar-se mitjançant les pràctiques col·laboratives, el treball en xarxa i la transferència de coneixement, de forma que la innovació social flueix pels espais digitals i analògics transformant les esferes geogràfica i relacional en un espai híbrid on tot s'esdevé. Aquestes pràctiques innovadores recorren totes les capes de la societat i totes les disciplines, i posseeixen com a eix l'empoderament dels ciutadans i la seva participació en tots els aspectes relacionats amb la vida en comú.

El ciutadà és avui un prosumidor¹ urbà, és a dir, algú que consumeix l'espai però també que el produeix. L'espai públic, subjecte a la normalització i la regulació, es transforma a través de la pràctica ciutadana en un espai comú; transforma els espais d'integració i consens en llocs de cooperació i dissens. Aquestes pràctiques, a les quals denominem iniciatives ciutadanes², són les productores d'espai públic avui i constructores de ciutat.

El ciutadà és algú que consumeix l'espai però també que el produeix

Importància de les iniciatives ciutadanes

Però, què és una iniciativa ciutadana? Les iniciatives ciutadanes són, per a nosaltres, processos informals de pràctica ciutadana que modifiquen de manera resilient i adaptativa l'entorn urbà. Són pràctiques autoorganitzades, col·lectives, que treballen per l'empoderament urbà de la ciutadania i desenvolupen processos crítics sobre la ciutat actual. Entenem les iniciatives ciutadanes com a agents que promouen la innovació social en els entorns on operen. Aquesta definició és prou concreta?

També podem no definir-les i mirar de situar-les. Són persones reals, que resolen necessitats reals amb la tecnologia disponible.³ Implica tenir ciutadans compromesos i responsables que desenvolupin la seva tasca de manera oberta per augmentar les capacitats d'una intel·ligència ciutadana que desenvolupi el procomú. Cal un detonador, una idea, la detecció d'una necessitat concreta o alimentar un recurs, ja sigui per la seva escassetat ja sigui pel seu potencial transformador, per fomentar l'ADN obert de cada iniciativa.⁴ També és interessant el que fan visible. Algun aspecte o forma de coneixement no prou revelat. Fer visible una cosa no és res més que el desplegament de les condicions de possibilitat per a un espai propositiu, és habilitar les condicions per a la proposta⁵. I les tecnologies de la comunicació fan possible l'aparició d'aquestes veus. No ens cal que els altres parlin per nosaltres. La massa s'ha disgregat, fraccionat i s'ha fet diversa. Ja no és inert, on tot rebota. Són ciutadans, gent gran, nens, humans i no humans que comencen a tenir veus pròpies a través de la tecnologia. No tots, però cada vegada més. Més fronts, més diversos i en molts àmbits que construeixen les nostres societats.

També podem no definir-les ni situar-les, i mirar d'entendre que existeixen característiques concretes ens pot ajudar. D'aquesta manera proposem establir uns possibles atributs que funcionen com a metadades de les IC⁶.

Abast: Davant la noció d'escalabilitat l'abast redueix el cost comú d'un factor de producció, no produint més d'una unitat sinó mitjançant la reducció de costos en compartir infraestructures⁷. Aquestes infraestructures poden ser físiques, relacionals o dúctils.

Auto-organització: Procés en què l'organització interna d'un sistema, generalment obert, augmenta de complexitat sense ser guiat per cap agent extern.⁸

Codis oberts: Protocols, governances, eines. Provenent del programari lliure produeix una millora exponencial davant de models tancats. No té sentit parlar de transparències quan hi ha codis oberts.

Connectivitat: La creativitat consisteix en connectar realitats i ficcions, en crear connexions originals per oferir alternatives al pensament establert. El seu model és la connexió. De la mateixa manera, les sinergies de co-creació i co-producció depenen de la capacitat de trobar connexions entre diferents potencials. No es treballa sol. Ni en comunitats aïllades. La connectivitat xarxa és abundant i no escassa.

Dissensos: Les IC són formes d'habitar en dissens a la ciutat davant l'hegemonia urbana.

Especificitat: La necessitat i el recurs real per la qual treballa la iniciativa ciutadana és específica d'un lloc, entorn i relació concreta. Fan visibles aspectes o formes de coneixements no prou revelats.

Generació de comunitat: Gràcies també a la tecnologia, les iniciatives generen comunitats de col·laboradors, mantenidors i usuaris. Són comunitats de pràctica que van més enllà de les comunitats reals i primàries.

Governances múltiples: Es mouen entre sistemes més tradicionals i assemblearis i entre sistemes P2P i poliarquies. Tothom pot contribuir-hi, sense demanar permís, però el fet de no haver de demanar permís "a priori" es complementa amb mecanismes de validació comunal "a posteriori", on les persones amb reconeguda experiència i que són acceptades per la comunitat, els anomenats "mantenidors" i els "editors", decideixen quines software/millors són acceptables. Aquestes decisions requereixen experiència, no un consens comunal.⁹

Eines lliures: Generació d'eines, plataformes, cartografies i webs lliures, formes de coneixement permeables per poder transitar i participar-hi.

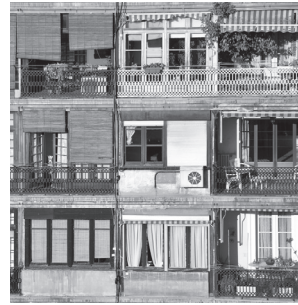
Recursivitat: Tenen aquesta qualitat o capacitat de repetició en ampliació de significats de diferències i diversitats entre repeticions consecutives¹⁰. Per exemple, la xarxa és recursiva en la seva operació. El procomú en la seva generació.

Redistribució: Tenen en el seu ADN diferents models de redistribució. Reciprocitat i intercanvi de coneixements, sabers i pràctiques entre la comunitat més oberta.

Obertura: Un sistema obert no només té la capacitat d'inclusió i obertura de les seves fonts sinó que els sistemes impliquen diverses maneres de connectivitat. És a dir, permet connectar-se i desconnectar-se diverses vegades alhora.¹¹ Es pot exercir un compromís flexible, ja que existeixen moltes formes de pertànyer, donar suport i participar.

Podem citar molts exemples com a pràctiques d'innovació ciutadana que tenen aquests atributs en major o menor mesura. Com ara:¹²

- *Economia:* gestió comunal, bancs de temps, decreixement, micro-finançament (col·lectiu), canvi, *coworking*, autogestió, empreses del procomú.
- *Mobilitat:* compartir transport, cartografies ciutadanes, bici urbana, carrers tranquils, dispositius mòbils.
- *Societat:* responsabilitat social corporativa, empoderament ciutadà, bústia ciutadana, memòria col·lectiva, DIY/DIT/DIWO (*do it yourself/together/with others*), comuns, *slowprofile*.
- *Ciutat:* geo-localització de problemes, assemblees ciutadanes, transformació del mobiliari urbà, aprofitament de solars buits, gestió de murs, *playgrounds*, apropiació de l'espai públic.
- *Habitatge:* aprofitament de cobertes, monitorització energètica, *co-housing*.
- *Cultura:* pràctiques artístiques alternatives, *bookcrossing*, biblioteca oberta.
- *Medi ambient:* horts urbans i comunals, plantació vegetal, reciclatge, intercanvi de llavors, ruralització, permacultura.
- *Educació:* intercanvi de coneixement, coneixement obert, codi obert, aprenentatge, universitat compartida.
- *Tecnologia:* wifi lliure, programari lliure, identitat digital, treball en xarxa.
- *Consum:* grups de consum, *prosummers*, excedents, consum col·laboratiu, *covending*, espigolar.
- *Política:* transparència, *open data*, pressupostos participatius, *bottom-up*, periodisme ciutadà.

Plataforma VIC

Des del Viver d'Iniciatives Ciutadanes (VIC) hem tractat d'entendre aquesta realitat complexa. Hem observat a través dels nostres canals com operen en diferents àmbits. Quins són els conflictes i quines les sintonies. De totes elles són les relatives a l'espai públic les que tracta de manera prioritària el Viver d'Iniciatives Ciutadanes. Les activitats que alberga i les potencialitats que hi existeixen, tot entenent-lo com un element pertanyent al procomú (*commons*), és a dir, quelcom comú i públic i que, en nombroses ocasions, es troba amenaçat. Seguint l'estructura actual del procomú, podem establir un esquema en què s'interrelacionen els recursos, les comunitats i agents i els models de governança (representats pel l'espai públic: per la ciutat, els ciutadans i les transferències, respectivament).

En un procés pluridireccional, la innovació social repercuteix en l'espai públic, de manera que aquest es transforma, es fa complex, aglutinant més participació, informació, organització i coneixement i disminuint en consum de recursos, planificació i restricció. Aquest espai "enriquit" provoca que la comunitat associada "s'empoderi", és a dir, que aprengui tàctiques i tècniques associades a la innovació existent, fent-les seves, emprant-les i transmetent-les, de manera que s'incrementi la responsabilitat i la autoconsciència del ciutadà responsable, participi i proactiu. Aquest procés es retroalimenta, de manera que la innovació social es difon a través de l'espai públic i aquest funciona de manera representativa. Són aquests processos –les transferències– les que estudiem en profunditat per a potenciar-les i extraure'n el valor i la seva aplicabilitat a noves situacions, contextos i disciplines.

Eines

Per fer-ho, comptem amb una eina potent, una plataforma digital oberta, i els agents que hi col·laboren de manera continuada. Aquesta eina d'empoderament, que és l'observatori, ofereix cartografiar la realitat a la recerca d'elements d'innovació social i les seves transferències a l'espai públic, entès com una part important del procomú (*commons*). L'observatori està estructurat en quatre canals absolutament interrelacionats, ja que la divisió metodològica es transforma en la realitat en un procés de circularitat: agents, llocs, conceptes i iniciatives ciutadanes formen els canals de l'observatori.

- *Agents (Starring)*: Recopila aquells agents (persones i col·lectius) que treballen de manera proactiva en la innovació social i les seves transferències. Com a ciutadans busquen la coresponsabilitat per a una ciutadania més oberta que cregui en una ciutat comuna. Són actors rellevants per la seva contribució al debat públic teòric i per les accions realitzades que promouen un pensament sobre la ciutat i l'espai públic com a recurs comú inalienable.

- *Llocs*: Fa referència als espais físics que treballen, des de l'administració pública, l'empresa privada o models híbrids, per l'enfortiment de la innovació social i la transformació de la mateixa. Mitjançant programes de suport, subvencions, residències, fòrums, esdeveniments, conferències o publicacions generen un canal de suport i difusió de pràctiques innovadores, recolzant la transferència de coneixement i l'emprenedoria.
- *Conceptes (glossari obert)*: Tots els canvis i transformacions descrits generen nous conceptes híbrids i trans-disciplinars, que ofereixen definicions de pràctiques i accions innovadores abans desconegudes. L'elaboració d'un glossari conceptual permet establir un context de treball i pensament en què inserir la innovació social, a més d'una potent eina pedagògica i intersubjectiva.
- *Iniciatives (empoderament)*: Les iniciatives aglutinen la complexitat creada per la interrelació d'agents, llocs d'acció i pensament. Les pràctiques són molt variades i abracen tots els camps de la vida, encara que tenen en comú el fet de constituir-se com a alternativa a models existents, institucionalitzats i, sovint, caducs. Moltes de les iniciatives acaben transformant-se en models de negoci exitosos, d'altres es dilueixen o s'integren en unes altres o s'assimilen pel "mercat", però és en la seva condició emergent on rau el seu "ADN social" i el seu caràcter més innovador.

Glossari obert

De tots aquests canals per a l'empoderament ens agrada parlar del glossari obert perquè potser és el que té més contribució col·lectiva i el que genera més conflictes, precisions, aportacions i diversitat en la subjectivació de les definicions. El glossari obert és una eina per a l'empoderament ciutadà, generada de manera oberta i col·laborativa, de termes procedents de les pràctiques que realitza la ciutadania per a la construcció d'una ciutat menys simplificada i inclusiva. La qüestió subjacent és l'emergència d'una nova lògica operativa relacionada amb una concepció i una organització de l'espai públic més dinàmica, cooperativa i participada. Vivim uns temps en què allò públic torna a ser reivindicat com a espai per a la creativitat i l'emancipació, alhora que la dimensió política de l'espai públic és creixentment col·locada en el centre de les discussions a favor d'una generalització de la democràcia. En aquest sentit, l'ambició del glossari és produir un marc teòric per a la producció d'un espai públic empoderat, on la innovació social no quedi com una capa aïllada del món urbà sinó com a element transformador d'aquest. Els conceptes desenvolupats al glossari obert, més els de nova creació, els entenem com a guiadors lingüístics que conformen una epistemologia del nou espai públic empoderat. Una actualització dels significats tradicionals d'allò urbà que ajuden a entendre les transferències de la innovació social a l'espai públic.

La qüestió subjacent és l'emergència d'una nova lògica operativa relacionada amb una concepció i una organització de l'espai públic més dinàmica, cooperativa i participada

El wiki glossari obert es defensa com a eina de percepció del territori urbà. El nou espai públic empoderat no s'ha d'entendre a través dels projectes que li donen forma, cal verbalitzar-lo i compartir-lo: només coneixem el que som capaços de nomenar. Es retroalimenta de manera participativa mitjançant l'aportació de nous termes per diferents agents o noves definicions a termes ja generats. Els conceptes estan en evolució i avaluació permanent i són les persones que introdueixen els termes les responsables de cada definició. D'aquesta manera, el glossari no pretén consensuar una definició sinó acumular significats mitjançant l'aportació contínua de matisos. Aquesta definició per acumulació permet no perdre diferents mirades i presentar en cada moment la història del concepte com a garant del seu significat. Així, és el lector-redactor qui ha d'organitzar la seva pròpia definició.

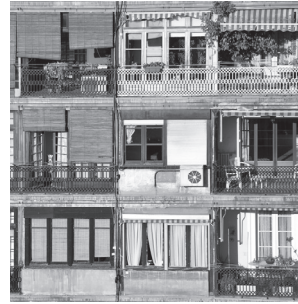
Estratègies i metodologia de VIC

Totes aquestes observacions generen un coneixement que amplifica el coneixement ciutadà. El fa complex i permeable a altres esferes on poder tenir un llenguatge comú, que no sempre és compartit. Aquesta primera passa permet múltiples aplicacions d'aquest coneixement per a multitud d'agents. En el nostre cas, el Viver d'Iniciatives Ciutadanes proposa les seves pròpies. Les eines de transferència. Tot el coneixement recollit i relacionat que permet l'observatori reverteix de manera directa en diferents aplicacions a casos específics en un context determinat. Les aplicacions combinen aspectes innovadors preexistents amb les condicions contextuais de l'estudi de cas oferint una resposta específica i innovadora, entre agents, recursos i necessitats. Segons la seva escala d'actuació i nivell de definició es poden dividir en estratègies, projectes i tallers.

- *Estratègies*: comprendre la incorporació d'elements innovadors en l'elaboració de plans i estratègies a gran escala. Accions i propostes a escala urbana o de barri, zones rurals, etc. També comprèn la consultoria estratègica en plans a llarg termini, en què cal un "full de ruta" que elabori una anàlisi i un diagnòstic d'una problemàtica poc definida o complexa, per a derivar propostes específiques i prioritats d'actuacions particulars que persegueixin un objectiu comú. Un exemple d'aquesta escala de treball és la que estem desenvolupant a la ciutat alemanya de Manheim amb el projecte #machmannhein per a la cooperació amb minories en els nous desenvolupaments urbans.
- *Projectes*: comprèn la realització de projectes a escala de necessitats i programes associats a objectes arquitectònics, espais públics urbans, renovació d'infraestructures, revitalització urbana, etc. Aquests projectes tenen un grau de definició més gran pel fet que treballen en escales més

acotades. Els seus temps i els seus processos són més curts i intensos, per la qual cosa requereixen un treball més àgil i intens, però alhora negociacions constants amb múltiples agents. Els treballs dins del marc #mercadoabierto en són un exemple.

- *Tallers*: és l'escala més petita, ràpida i directa, des de l'experiència pròpia, però no per això menys exigent i compromesa. Inclou tallers, accions efímeres, esdeveniments i instal·lacions urbanes que es caracteritzen per la seva temporalitat i el seu caràcter emancipador. El missatge ha de ser breu però concís i intens per poder transmetre els valors existents en els processos d'innovació social. Han de tenir capacitat transformadora i atractiva, fent servir sovint el joc, la crítica, la ironia o l'explosivitat per a cridar l'atenció amb un missatge. *Cooking Garden prototype* com a objectualització de la innovació ciutadana o *Greenvía* com a desenvolupament relacional entre diferents iniciatives ciutadanes en són exemples.
- *Eines tecnològiques*: L'empoderament també necessita eines pròpies; com els seus propis protocols, aprenentatges, testeigs i avaluacions. Mape és una eina col·laborativa que estem desenvolupant amb més persones per al coneixement de l'espai públic, i la incorporació en les esferes geogràfiques i relacionals de les iniciatives ciutadanes, en aquest cas de Madrid.

Esaú Acosta Pérez
 Mauro Gil-Fournier Esquerra
 Miguel Jaenicke Fontao

Membres del Viver d'Iniciatives Ciutadanes

Per a consultes sobre aquest article:
viverodeiniciativasciudadanas@gmail.com

-
- 1 Glossari obert: <http://viveroiniciativasciudadanas.net/wiki/glosario-abiertos/>
 - 2 Sobre el Viver d'Iniciatives Ciutadanes (@desdevic): <http://viveroiniciativasciudadanas.net/que-es-vic/>
 - 3 Què és una iniciativa? Comentaris al post: <http://viveroiniciativasciudadanas.net/2012/11/21/pero-que-es-una-iniciativa-ciudadana/> Javier Creus.
 - 4 Què és una iniciativa? Comentaris al post: <http://viveroiniciativasciudadanas.net/2012/11/21/pero-que-es-una-iniciativa-ciudadana/> María Regueira.
 - 5 Què és una iniciativa? Comentaris al post: <http://viveroiniciativasciudadanas.net/2012/11/21/pero-que-es-una-iniciativa-ciudadana/> Adolfo Estalella.
 - 6 Aquests atributs intenten ser un resum (potser dels més importants) per poder ser atribuïts a les comunitats participants. Qualsevol hauria de complir aquestes atributs en major o menor grau.
 - 7 M. Bauwens. Governances P2P. <http://www.consumocolaborativo.com/2012/04/27/plan-para-una-sociedad-p2p-el-estado-socio-y-la-economia-etica/>
 - 8 Glossari obert VIC.
 - 9 M. Bauwens. Governances P2P. <http://www.consumocolaborativo.com/2012/04/27/plan-para-una-sociedad-p2p-el-estado-socio-y-la-economia-etica/>
 - 10 Modificació recursiva de la definició de Javier Esquillor per al glossari obert VIC.
 - 11 Marga Padilla. *El kit de la lucha en internet. Traficantes de sueños.*
 - 12 En aquest mapeig se situen moltes d'aquestes iniciatives concretes: <http://viveroiniciativasciudadanas.net/wiki/iniciativas-ciudadanas/>
-